

Skjøtselplan for Hauklia Nergjerdet slåttemark, Meldal kommune, Sør-Trøndelag fylke.

OVERSIKTSBILDE fra lokalitet

Figur 1. Parti fra øvre del av slåttemarka på Nergjerdet. Enga er fremdeles ganske artsrik til tross for mange år uten skjøtsel. Bilde tatt mot nord. Foto: Steinar Vatne

FIRMANAVN OG ÅRSTALL: Økolog Vatne 2014

PLAN/PROSJEKTANSVARLIG: Steinar Vatne

OPPDRAKSGIVER: Meldal kommune

LITTERATURREFERANSE (for skjøtselplanen): Vatne, S. 2014. Skjøtselplan for Hauklia Nergjerdet slåttemark, Meldal kommune, Sør-Trøndelag fylke. Økolog Vatne Notat 6-2014.

Forord

Med grunnlag i undersøkelser av den utvalgte naturtypen slåttemark i Meldal og Orkdal kommuner i 2013 (sammen med Miljøfaglig Utredning) og 2014 har Økolog Vatne på oppdrag for Orkla Landbruk v/Odd Lykkja utarbeida skjøtselsplaner for alle registrerte slåttemarkar som har verdi B-viktig og A-svært viktig.

De som vil bruke og bevare ei artsrik slåttemark kan med fordel tenke på hvordan jorda blei drivi før traktoren og kunstgjødsla kom på markedet. Naturgjødsla var verdifull og blei helst bare brukt på åkermark. Slåttemarka fikk lite eller ingen gjødsel, og blei gradvis utarma for næringsstoffer. Det var derfor viktig at også de minste grastustene langs engkantene, i bratte skrenter og mellom steiner og trær blei slått for å få nok vinterfôr. Slåttemarka var finpusa etter at slåttekaren og rakstedeia var ferdig. Om høsten slapp en innpå husdyr som hadde med seg frø fra utmarka, og i tråkket etter dyra kunne frøa spire. Det er denne bruken som gjorde at slåttemarka blei så artsrik. Hvis slåttemarka blei pløyd og tilsådd, ville engplantene spre seg sakte inn fra kanter og knauser der jorda ikke hadde blitt snudd. De gjenværende slåttemarkene er i dag leveområder for mange blomsterplanter, insekter og sopp som har blitt sjeldne etter at moderniseringa av landbruket satt igang for fullt på midten av det forrige århundret. Grundig slått og fjerning av all avlinga, uten tilførsel av gjødsel er fremdeles den aller beste måten å ta vare på slåttemarka. Slåttemarka kan gi et bra og smakfullt håbeite, og de som har dyr, kan ha god nytte av å gjerde inn slåttemarka si.

Steinar Vatne,
Grindal 26.11.2014

A. Generell del

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflatelyddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styvingstrær som blir høstet ved lauving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truete beitemarksoppper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest arts mangfold per m² og også de største bestandene av flere truete engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truete naturtyper.

Slåttemarksutforminger Midt-Norge

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Midt-Norge og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

I Midt-Norge finnes utforminger av dunhavreeng på kysten med arter som blåstarr, vill-lin, ormetunge og marianøkleblom. Artsrike slåttemarker med bl.a. marinøkkel og rødflangre er registrert på Allmeningsværet i Roan, Sør-Trøndelag. Eksempel på artsrik dunhavreeng er registrert også i Oppdal kommune på Åmotsdalen gård og på Halsen. Også Kleivgardene-Sliper-Detli i Oppdal har meget artsrik slåttemark med kalk- og varmekrevende arter. I Lierne i Nord-Trøndelag på Kvelia finnes boreale slåttemarker (flekkgrisøreng) med lang kontinuitet, som fortsatt er i god hevd. Og på Storlia i Leksvik kommune finnes hevdede enger av ulike typer som frisk fattigeng, frisk til tørr middels baserik eng og vekselfuktig, baserik eng, med vill-lin, nattfiol, storblåfjær, bakkesøte, vårmarihand, bergskrinneblom, vårskrinneblom og stortveblad. Velhevdde skogstorkenebb-ballblomslåttemarker finnes i Sølendet naturreservat, i Røros kommune, Sør-Trøndelag.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljà, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/ev.hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihånd er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteenger som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjørdurt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljà eller krattrydder. Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten. For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DNs hjemmesider:
<http://www.dirnat.no/content/1916/>

B. Spesiell del: Hauklia Nergjerdet

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)									
Navn på lokaliteten Hauklia Nergjerdet				Kommune Meldal			Områdenr.		
ID i Naturbase (ny lokalitet)		Registrert i felt av: Steinar Vatne					Dato: 14.07.2014		
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Ingen kjent							Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:		
Hovednaturtype: Slåttemark andel				100 %		Utforminger: andel			
Tilleggsnaturtyper:						Fattig slåttefukteng D0126		(50%)	
						Fattig slåtteeng D0126		(50%)	
Verdi (A, B, C): B			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder						
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11)									
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):			Vegetasjonstyper:		
< 20 m	x	God		Slått		Torvtekt			
20 – 50 m		Svak		Beite		Brenning			
50-100 m		Ingen		x	Pløying		Park/hages tell		
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling					
		Dårlig		Lauving					
OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)									
INNLEDNING Beskrivelsen er utarbeida av Steinar Vatne 17.11.14, basert på egen befaring 14.7.2014 sammen med Odd Lykkja i forbindelse med kartlegging av slåttemark på oppdrag for Orkla landbruk. Nytt faktaark for slåttemark (Svalheim 2014) er benytta til beskrivelsen.									
BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG: Lokaliteten ligger ca 2,5 km sørvest for Storås i Meldal kommune, og består av innmarka på Hauklia Nergjerdet. Avgrensninga mot skog er noe diffus på grunn av gjengroing fra kantene.									
NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER Naturtypen er slåttemark, med en mosaikk av svak lågurtslåtteeng (50%) og svak lågurt slåttefukteng (50%), men begge typene har preg av gjengroing og varierende innslag av høystauder. Med stor sannsynlighet er dette snakk om tidligere fulldyrka mark, som over tid har fått artsinventar som kjennetegner slåttemarker.									

ARTSMANGFOLD:

45 plantearter er registrert, deriblandt karakterarter som stortveblad, aurikkelsveve, kjerteløyentrøst, småengkall, prestekrage, harestarr, harerug, tepperot, smalkjempe, nattfiol, gullris, blåkoll, blåknapp, rødknapp og blåklokke. Klart potensial for krevende og rødlista beitemarksopp. Slåttemarka hadde et svært aktivt insektsliv ved befarings i 2014 (bl.a. mye humler, bier og sommerfugler).

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING:

Ved jordmåling i 1937 var det «18,7 da. dyrka jord» på Nergjerdet (Lykkja 1960). På flyfoto fra 1937 og -58 vises det at kantene av enga har en lysere farge enn sentrale deler, noe som kan indikere at den har vært oppdyrka, trolig sist en gang på 50-tallet. Den jevne marka og lite stein tyder også på det samme. Det er altså sannsynligvis ikke snakk om en svært gammel «naturlig» slåttemark. Nergjerdet blei sist slått og hesja i 1963 (jf. eier Ragna Auset). Lokaliteten har siden den tid grodd sakte igjen med gran, bjørk, og annet løvkraut. Litt småskog er rydda i nyere tid. Antagelig blir noe av enga rundt huset slått med gressklipper år om annet. Til tross for gjengroinga har slåttemarka i stor grad en tydelig slåttemarksstruktur og er forholdsvis artsrik, uten at gjengroingsarter har tatt helt over. Unntaket er i utkantene der det er større dominans av høystauder. Restaureringspotensialet er trolig godt.

FREMMEDE ARTER: Nyseryllik

KULTURMINNER: Ingen kjente

SKJØTSEL OG HENSYN

Slåttemarka (inkludert kantene) bør ryddes for trær og løvkraut på frossen/tørr mark (stubber kappes helt ned). Årlig slått etter blomstring i juli-august med lett redskap (ljå/motorslåmaskin/lett traktor) og fjerning av alt høy, gjerne etter bakketørk/hesjing. Gammalt gras bør rakes godt opp etter første slått. Gjødsling, sprøyting og fysiske inngrep vil være sterkt negativt for slåttemarka. Etterbeiting vil være positivt.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP:

Lokaliteten er en del av slåtteenogene som finnes på de to Haukliagårdene, men disse er omgitt av andre hovednaturtyper.

VERDIBEGRUNNELSE:

Slåttemarka får lav-middels vekt på tilstand, middels vekt på rødlistearter (dvs. potensial for beitemarksopp), antall engarter og grunntypevariasjon, og høy på størrelse og nærhet til andre kulturmarker. Selv om den oppnår middels og høye verdier på flere viktige parametere er det usikkert om lokaliteten kan få høyeste verdi (A), siden tilstanden er såpass svak (sterk gjengroing, ikke i hevd og trolig oppdyrka for rundt 60 år siden). Lokaliteten får derfor foreløpig bare B-verdi (viktig). Verdien vil kunne øke om den hevdes slik som beskrevet i skjøtelsesplanen.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtelsesplan: 26.11.2014		UTFORMET AV: Steinar Vatne		FIRMA: Økolog Vatne	
UTM 32V 528020 6994900	Gnr/bnr. 160/2	AREAL (nåværende): 13 daa (totalt)	AREAL etter evt.restaurering: 13 daa	Del av verneområde? Nei	
Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Navn: Odd Lykkja (Orkla landbruk) har hatt kontakt med grunneier i 2014.			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer)		

MÅL:

Hovedmål for lokaliteten: Slåttemarka skal ryddes for trær og deretter slås årlig. Tilstanden skal være god.

Konkrete delmål: Sein slått (rundt månedsskiftet juli-august) og oppsamling av høy, helst etter bakketørrking eller hesjing. Etterbeite vil være gunstig. Gjødning, sprøyting, beitepussing eller andre inngrep skal ikke forekomme. Høy skal ikke bli liggende igjen i enga.

Tilstandsmål arter: Jevnere fordeling av krevende engplanter som kjerteløyentrøst, engknoppurt og stortveblad.

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing: Redusere innslaget av firkantperikum og høystauder. Holde hele slåttemarka fri for løvoppslag.

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/ daa	Kontroll : (Dato)
<p><i>Generelle tiltak:</i> Sein slått med tohjulsslåmaskin. Etter hvert kan en evt. ta i bruk lett traktor med knivslåmaskin til noe av arealet. Ljø må brukes der en ikke kommer fram med slåmaskin (kantsoner). Bakketørrking eller hesjing av høyet. Grundig raking og oppsamling av høy og gammalt gras. Løvoppslag (<4 cm) kan i de fleste tilfeller tas med tohjulsslåmaskin.</p> <p><i>Timeanslag (etter ryddetiltak):</i> Slått med lett traktor ca 9 daa : ca 1-2 timer Slått med tohjulsslåmaskin ca 4 daa: 1 time/daa Raking for hånd 4 daa: 6 timer/daa Vending, ranking og oppsamling m/traktor 9 daa: 0,5 time/daa (De første åra etter restaurering må det antagelig beregnes mer tid til slått med tohjulsslåmaskin og raking for hånd.)</p> <p><i>Aktuelle ryddetiltak</i> Hogst av alle trær på frossen/snødekt mark (noen eldre løvtrær >40cm diam. kan evt. stå igjen). Ferske og gamle stubber må kappes i bakkenivå for at det skal bli mulig å slå, og det kan være behov for å kappe ned stubber enda en gang året etter rydding. Det er en fordel å dra trær vekk fra slåttemarka (m/traktor) før en kvister og kapper stokker (færre småkvist må da ryddes fra slåttemarka). Kvister fjernes fra enga.</p> <p>Evt. inngjerding av setervollen med fast gjerde eller strømgjerde (ca 980 m, se fig 2 og 3), eller bare rundt lokaliteten (ca 580m).</p>	<p>Årlig tiltak (2015-)</p> <p>2015</p>	<p>13 daa, Ca 35-40 timer</p> <p>13 daa. Ca. 40-50 timer</p> <p>Kostnad må evt. utredes.</p>	

UTSTYRSBEHOV:

Motorsag, ryddesag og traktor m/vinsj (evt. steinsvans til bortkjøring av kvist). Tohjulsslåmaskin. Liten, lett traktor med knivslåmaskin, venderive og pickupvogn (forutsatt at det er tørt i marka). Ljø og rive må i det meste brukes langs kantene.

OPPFØLGING:

Skjøtselsplanen skal evalueres innen 5 år
Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Beitemarksopp.

Tilskudd søkt år:		Søkt til:	
-------------------	--	-----------	--

Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:	
----------------------	--	--------------	--

Skjøtselsavtale parter:

ANSVAR:

Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen.

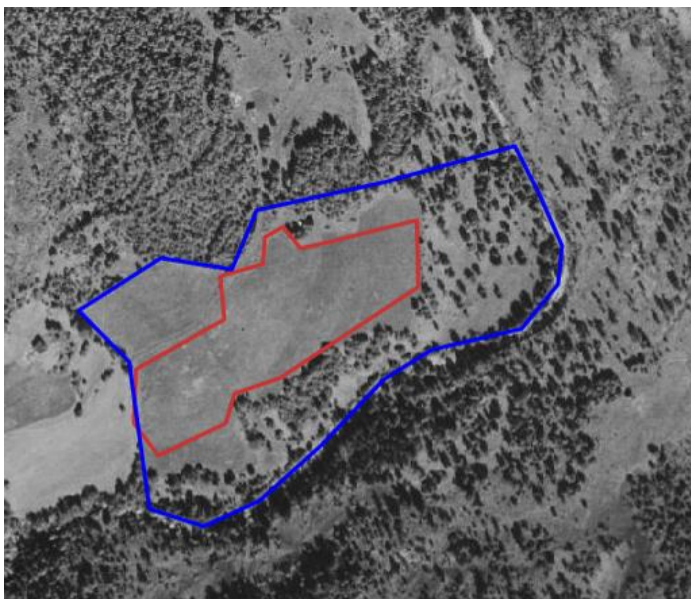
Kilder

Lykkja, N. 1960. Gard og ætt III. Meldal bygdebok Bind 5. Meldal kommune. 533 s.
Vatne, S. 2014. Feltregistreringer

Ortofoto/kart

Figur 2. Ortofoto (2009) med inntegning av slåttemarkslokaliteten (rød avgrensning), der de mest åpne engarealene er inkludert. Blå strek viser forslag til inngjerding, basert på tidligere åpne areal rundt sætra (se fig 2).

Figur 3. Slåttemarka (rød) tegna inn over flyfoto fra 1937. Det er altså bare en liten del av det opprinnelige arealet av slåttemark og beitemark som er åpent i dag. En kan se at engkantene er lysere i fargen enn sentrale deler av enga. Denne forskjellen kommer trolig av at sentrale deler nylig har blitt pløyd og tilsådd. Forslag til evt. nytt gjerde rundt Nergjerdet (blå strek) er basert på tidligere åpent areal.

Bilder

Figur 4. Sterk gjengroing er situasjonen flere steder sentralt i slåttemarka. For at det skal gå an å slå, må stubbene kappes helt ned. Bilde tatt mot sørvest. Foto: Steinar Vatne

Figur 5. Fra nord-østre del av slåttemarka. Bilde tatt mot øst. Den opprinnelige kanten til slåttemarka bør ryddes fram rundt hele lokaliteten, men noen eldre bjørk, rogn og selje kan gjerne stå igjen. Foto: Steinar Vatne.

Figur 6. Midtre del av slåttemarka. I partier som dette kan en sette igang med slått allerede førstkommende sommer (hvis ikke ryddetiltak da er satt igang). Gammelt gras må rakes opp etter første slått for å gi bedre forhold for småvokste engplanter. Slåttemarka må ikke gjødsles. Bilde tatt mot nord. Foto: Steinar Vatne

Artliste

Kjerteløyentrøst, skogmarihand, harestarr, tepperot, harerug, jonsokkoll, smalkjempe, nyseryllik, prestekrage, engsoleie, sølvbunke, sumpmaure, småengkall, skogstorkenebb, hvitbladtistel, nattfiol, mjøldurt, engsyre, gulaks, firkantperikum, blåknapp, blåbær, røsslyng, blåklokke, teiebær, flekkmarihand, maiblom, skogstjerne, småmarimjelle, hårfrytle, skjermesveve, liljekonvall, norsk vintergrønn, gullris, gran, bjørk, einer, blåkoll, rødknapp, hvitmaure, engknoppurt, tveskjeggveronika, ryllik, stortveblad, aurikkelsveve, føllblom.